

RAFAEL CARIA

ELS NOMS DE LES HERBES DEL CAMP DE L'ALGUER*

Sigui prest dit que el present assaig sobre els noms de les plantes espontànies del territori alguerès respon evidentment al meu interès de lingüista i a un projecte d'estudis d'història del català a l'Alguer. Tanmateix, com que els dos matisos, el lingüístic i el botànic, s'interfereixen força mútuament, he cercat d'assolir els coneixements previs de botànica per a poder valorar l'inventari i també el lèxic popular alguerès referible a la vegetació estudiada. Aclarit el meu propòsit, no deixo de suggerir algunes qüestions amb el bon auspici que em siguin rectificats els probables defectes i omissions en què pugui haver caigut. El material lexicogràfic del present inventari el vaig recollir entre el 1985 i 1986 i inclou només els noms de les plantes espontànies (herbes, mates i un nombre limitat d'arbusts) conegudes, més o menys utilitzades en la seva activitat laboral per la gent del camp, com els pagesos, els pastors i els hortolans.

Tot considerant l'estat actual del dialecte català de l'Alguer, o sigui de l'alguerès, i tenint en compte la seva precària supervivència històrica, puc afirmar d'haver aconseguit un resultat decididament satisfactiu en termes de material onomàstic. Gràcies, sigui dit de passada, al fet que encara viu la generació pre-industrial de la nova mecanització agrícola i que, doncs, prou gent del camp ha viscut aquesta transició. L'edat i els coneixements professionals i territorials de cadascun dels entrevistats respon a la susdita fase històrica, tot i que en general el camp s'ha depauperat progressivament de mà d'obra tradicional. En aquest context no es pot oblidar que els estudis dialectològics a l'Alguer s'estan fent amb gairebé un segle de retard de cara a la *Renaixença* catalana, en una situació sociolingüística no gens confortable (CARIA, 1987) ni tampoc esperançadora per al futur. D'aquí, doncs, també la convicció que el material recollit sigui una testimoniança lingüística

---

*Aquest treball és una parcial reelaboració i definició del meu precedent assaig *La vegetació espontània del camp de l'Alguer*, publicat dins *Estudis de Llengua i Literatura catalanes/XXVI - Miscel·lània Jordi Carbonell*, 1, Barcelona 1993, pp. 205-229.

prou important, pervinguda als nostres dies. De fet, si es mira als més o menys cinquanta noms algueresos de plantes espontànies recollits per Cossu, (Cossi, 1968), aquest meu inventari presenta nombrosos elements de novetat particularment sobre el vessant filològic, a més del pròpiament etnobotànic. Tot i l'abundància d'aquest material, no es pot tanmateix excloure la possible existència d'un nombre més gran de *fitònims* (noms de plantes) d'aquell que trobem en el present estudi, sobretot del que fa referència a herbes, d'algunes de les quals o s'ha perdut el record en el temps, o no han estat mai conegudes amb el nom vulgar. No s'ha d'oblidar que aquesta, per bé que lamentable, és una situació que afecta les llengües cultes de tota nació, on hom ha recorregut als neologismes traduïts del llatí o del grec quan la fantasia popular no ha suplert a aquesta necessitat (MASCLANS, 1981, 12). En època moderna - just per esmentar un cas a prop nostre -, fou Cavanilles qui va introduir aquest criteri al País Valencià (CAVANILLES, 1797, II, 323 i ss.). Quan la fantasia popular ha produït massa, ha creat elements repetitius i analògics que generen confusió entre noms de plantes de diferents espècies. En aquest cas s'ha pensat que la cosa millor podria ser la d'escollir-ne un de sol entre els noms populars que s'han d'incloure en els nomenclàtors oficials (FONT I QLER, 1990, CXI i ss.).

També l'enquesta ha revelat la immissió en el vocabulari botànic dels pastors algueresos de fitònims de possible procedència logudoresa, tanmateix mai inventariats en el passat per altres recercadors, com ara el cas de la *rispissia*, d'arrel lingüística desconeguda, però amb afinitat desinencial i de gènere botànic amb una espècie espinosa i arbustiva més coneguda com la *tiría*.

L'enquesta va tenir com a objecte la vegetació espontània del territori municipal de l'Alguer i els informadors han estat Pasqual Sini, nat a l'Alguer el 13 d'abril de 1898, pagès (instrucció elemental); Antoni Cugia, nat a l'Alguer el 17 de maig de 1905, pagès (instrucció elemental); Joan Tavera, nat a l'Alguer el 12 de febrer de 1912, pagès (sense instrucció); Antoni Serra, nat a l'Alguer el 13 d'abril de 1911 (sense instrucció); Andreu Martinel·li, nat a l'Alguer l'1 d'octubre de 1918, pastor (sense instrucció), Carmel Nieddu, nat a l'Alguer el 2 de juny de 1938, hortolà (instrucció elemental) i Antoni Martinel·li, nat a l'Alguer el 16 de novembre de 1946, pastor (instrucció elemental). He de dir que tots ells, han col·laborat en el present inventari amb responsable i constant participació personal, i sobretot amb una gran humanitat, tot acompanyant a les respostes gustoses anèdoctes de la pròpia història personal i del país. Els sis personatges del món pagesívol alguerès són, evidentment, de tradició del camp, on han treballat a partir dels deu anys, i el més ancià d'ells, Pasqual Sini, que tant ha col·laborat també

per al recull toponímic, és dipositari d'una memòria fora del comú.

Si bé en termes relatius, crec que aquest recull, des d'un punt de vista dialectològic, constitueix una mostra sincrònica prou representativa d'un aspecte del procés evolutiu que el català ha patit bàsicament per contacte amb el sard (de manera relativa amb l'italià i el castellà) en època moderna. Des d'aquest punt de vista la memòria dels entrevistats, que abraça un arc de temps de gairebé dos segles, ha revelat coses ja sabudes, perquè havien estat precedentment publicades - si bé en un número molt limitat i sobretot de dubtosa procedència algueresa -, i coses decididament desconegudes, perquè mai no han estat objecte d'una enquesta específica com la present. O sigui: ens trobem davant d'una situació on el treball d'un - en la falta d'una necessària comparació amb treballs que altres no han fet mai - esdevé única i decisiva font de "veritat". Això ha passat amb Morosi (MOROSI, 1886, 312-333) i sobretot amb Guarnerio (GUARNERIO, 1885, 261-364) i les seves "rondalles" esdevingudes la sola testimoniança dialectal de l'alguerès parlat a cavall del segle passat; només quaranta anys més tard, amb Kuen, hom s'adona que el lingüista en qüestió no era del tot fiable almenys des del punt de vista de la transcripció fonètica dels parlants (KUEN, *AOR*, V, 122). El mateix problema es presenta particularment aquest segle a Sardenya amb els treballs fets per biòlegs, específicament adreçats a l'etnobotànica. De fet, els escassos nomenclàtors generals sobre tota espècie de vegetació, espontània o no, a Sardenya, a partir del segle passat (CARA, 1889; GENNARI, 1864; ROLLA, 1896), per arribar a les apreciables monografies d'aquest segle (COSSU, 1968; CHIAPPINI, 1976; CAMARDA - VALSECCHI, 1983 CHIAPPINI, 1987; CONGIA, 1989; MARCHIONI, CALIÒ 1989; CAMARDA, VALSECCHI, 1990) mai no han tingut en compte l'onomàstica popular dels elements botànics, ni en el vessant filològic (d'on desemboca la relació entre nom vulgar i científic) ni en l'ortogràfic de la llengua referent (condició prèvia per a arribar a conèixer les arrels lingüístiques i, doncs, semàntiques de l'espècie estudiada). El mateix Cossu, en la seva certament interessant publicació, es disculpa dient: "Nella ortografia, per ovvie ragioni, mi sono servito di quella ordinaria senza usare segni speciali o convenzionali compresa l'accentuazione. Per la fonetica, i nomi sardi si leggono così come sono scritti", etc. (COSSU, 1968, 7). Com aquest botànic, també els altres que han publicat després d'ell, han repetit els mateixos mecanismes de transliterar gairebé tot nom vulgar de planta amb grafia italiana o amb errada accentuació diacrítica com per exemple *Margagliò* (COSSU, 1968, 60; CAMARDA - VALSECCHI, 1983, 449; CHIAPPINI, 1987, 364; CONGIA, 1989, 42, etc.) o amb inexistent correspondència amb algunes espècies citades pels nostres ancians col·laboradors. Un dels

diferents casos enregistrats és el de l'*attacca roba* (COSSU, 1968, 106: *Galium aparine*), que tots els susdits entrevistats han reconegut que és tractava de l'*apegalosa*, nom d'herba català, derivat substantival de *PEGA* < ll. vulg. *PEICA (DECLC, VI, *PEGA*, 373-41; REW 6476.2), i doncs, "herba que s'apega". Diferentment al que ha passat a Catalunya, on també "els botànics s'han interessat pels problemes de la llengua i han portat llur esforç per a resoldre'ls" (BOLÒS, 1963-68, 209), a Sardenya l'interès dels botànics que han publicat sobre aquest camp temàtic és ininfluente. Dins aquest àmbit, a parer meu, es presenten tres tipus de problemes: en primer lloc la separació, quasi estancada, entre disciplines acadèmiques; també l'escassa atenció i coneixement dels dialectes presents a Sardenya, punt inicial i terminal d'aquest tipus d'investigació científica sobre el camp. Aquesta situació, conseqüentment, ve agreujada pel fet que un material recollit per botànics, sense cap suport lingüístic, esdevé d'utilització problemàtica: el risc és el de perpetuar els errors i, fins i tot, les possibles errades tipogràfiques del primer que ha escrit el fitònim, com ara *pes de liebra* (COSSU, 1968, 188) en lloc de **peu de llebra**, repetit així per altres (CHIAPPINI, 1987, 404; CAMARDA - VALSECCHI, 1990, 342). Sense considerar que l'espècie atribuïda per COSSU a l'alguerès, o sigui el *Prasium majus* o si es vol el citat *pes de liebra* (que escrit així no vol dir res), en aquest dialecte no resulta coneguda amb nom popular. Al contrari el *Trifolium arvense* que veritablement els algueresos anomenen *peu de llebre*, igual que en català, d'on evidentment procedeix (MASCLANS, 1981, 190), troba el seu correspectiu en el campidanès (CHIAPPINI, 1987, 404: *pei de lepurì*), que és una àrea dialectal del sard fortament influenciada pel català.

El darrer i tercer aspecte que vull subratllar és l'anonimat total sobre les fonts orals de botànica popular que procura una certa circumspècció a l'hora de citar un determinat treball d'on, a la llarga, apareixen noms que són mers invents d'escassa seriositat, com ara el *garbò de frairì* o sigui l'*Erica arborea*. Aquest nom donat a COSSU (COSSU, 1968, 93; és citat també en CHIAPPINI, 1988, 326) pel seu anònim entrevistat, independentment de l'accentuació errònia, resulta de debò fantàstic i conseqüentment inexistent. De fet, el corresponent nom alguerès és **castanjàrju** < *CASTANEA* (REW 1742), de possible procedència campidanesa (DES, I, 314: *kastándza*; PAULIS, 1992, 416).

Per això, per tal que el present assaig pugui resultar d'incentiu metodològic per als qui s'interessen per l'etnobotànica sarda, és fonamental que, a més de respectar l'ortografia, hom procuri d'utilitzar un codi de transcripció fonètica adient a aquesta llengua, com ha fet darre-rament Paulis en el seu interessant treball sobre els noms populars de les plantes a Sardenya, sortit quan aquest article havia estat ja estructu-

rat en la seva versió definitiva. Com a alternativa, seria auspiciable que els entrevistadors s'adrecessin a les fonts orals amb adequada preparació lingüística o amb el suport de lingüistes o, si més no, intentessin d'enregistrar amb magnetòfon les entrevistes per a ésser successivament elaborades per aquests darrers. De cara als resultats, seria aconsellable d'entrevistar més fonts orals, variades professionalment per edat i per coneixement del territori.

Els subjectes del present recull han dividit, per tradició pròpia, les herbes en dues categories: les hivernals (gener-maig) i les estiuenques (maig-setembre). Una part d'elles tenen qualitats alimentàries per al bestiar alhora que n'hi ha moltes de medicinals, mentre que la minoria són tòxiques i verinoses, algunes mortals. Els entrevistats han demostrat de conèixer prou bé les herbes tòxiques, com la **lletera** (*Euphorbia characias*), el **julivert de riu** (*Conium maculatum*), el **meló bord** (*Ecballium elaterium*), etc., i només un nombre limitat d'herbes medicinals que ells mateixos han experimentat, per tradició familiar, per a la cura de les ferides, com la **ruda** (*Ruta graveolens*) i la **quessa** (*Pistacia lentiscus*), aquesta darrera usada també com a hemostàtic; del mal de coll i per a la cura de les morenes, com la **fraula borda** (*Potentilla reptans*); de la tos, com el **moc-moc** (*Borago officinalis*); de la malària, com la **centaura** (*Centaurium spicatum*); de les apostemes, com la **valmútxa** (*Lavatera cretica*); dels bèrbols, com l'**armutu** (*Asfodelus aestivus*), etc.

L'ús d'aquestes herbes respon, evidentment, a una tradició fitoteràpica (vegeu en general, FONT I QUER, 1990), tan antiga almenys com Dioscòrides, si bé avui bastant limitada. De fet, sobretot en aquests darrers 40 anys, la medicina empírica ha estat marginada, per impuls de la moderna medicina sintètica, i també com a conseqüència de la dimensió industrialitzada que té el conreu de la terra. Fins a 30 anys enera no existien centres ambulatoris ni d'urgències fora ciutat. Llavors les primeres intervencions per a qualsevol malestar de no gaire gravetat es podien fer al camp mateix i quasi a totes les cases dels pagesos es podien trobar els unguents necessaris o, vora les mateixes masies, les herbes més adequades per a preparar les pocions del cas. Avui es nota una tendència cap a la recuperació de la medicina empírica i, també a Sardenya, s'estan fent els primers passos per a una explotació, racional i puntual, de les herbes medicinals i farmacèutiques abundoses des de la costa a l'interior de l'illa (MARCHIONI, CALÒ, 1989, 10). Tanmateix, a l'antiquíssima "cultura de les herbes", hom s'hi hauria d'aproximar amb molta prudència car, com ja hem dit, al costat de les medicinals i farmacèutiques, existeixen, i bastant nombroses, les espècies tòxiques, verinoses o mortals (CHIAPPINI, 1988, 113), que seria bo de conèixer al primer cop d'ull. Això també en relació amb el fet que hi ha prou her-

bes que tenen propietats nutritives per als humans i per això, encara avui, utilitzades pels experts en l'art culinari, per a amanir plats de la tradició pagesa algueresa com ara l'**àpara** (*vitrac*), la **bleda salvatge** (*bleda borda*), l'**esmolata** (*rafanistre*), el **fenoll salvatge** (*fonoll*), el **júru-júru** (*api bord*), el **porradell**, la **ruqueta salvatge**, la **xicòria**, etc.

El present nomenclàtor popular de la vegetació espontània del camp de l'Alguer ha estat elaborat, dins els límits d'aquest assaig, seguint l'ordre alfabètic i no pas el de l'agrupament per gèneres i famílies com vol la taxonomia (FONR, 1979, 18), també per a facilitar-ne, en aquesta fase, una més fàcil aproximació per a l'ús del públic no especialitzat. Al nom popular alguerès segueix la transcripció fonètica (entre claudàtors), el nom científic, el nom popular o neològic corresponent al català; les abreviatures indiquen, entre parentèsi, la categoria de les plantes i llurs qualitats medicinals.

La morfologia del territori municipal alguerès, d'una extensió de 22.490 hectàrees, ha afavorit des del 1600 encà, una progressiva diversificació de conreus que interessen principalment l'olivera, la vinya, els arbres fruiters, les hortalisses, els cereals, el farratge, el bosc. Per això, segons el tipus de conreu, característic d'una determinada àrea, i sobretot de l'ús modern com a anticriptogàmies, algunes herbes són més presents en una determinada porció de territori que no pas en una altra. Tanmateix hi ha espècies típiques de les zones costaneres rocoses, com per exemple el **fenoll marí** (*Crithmum maritimum*); o calcàries, com la **mançanella** (*Helichrysum italicum*); dels aiguamolls, com l'**èlima** (*Atriplex alimus*) o el **canijòni** (*Phragmites australis*); o bé de les garrigues costaneres com el **romaní** (*Rosmarinus officinalis*); o bé la **quessa** (*Pistacia lentiscus*) i el **margalló** (*Chamaerops humilis*), la flor del qual es diu, com a les Balears i al País Valencià, *viola* (DCVB, X, *ad vocem*. 2; MASCLANS, 1961, 161). Una vegetació, doncs, que és íntimament relacionada amb la composició química (presència o absència de determinades sals) del terreny considerat (CAMARDA, VALSECCHI, 1990, 13 i ss.; FOLCH, 1986, 120 i ss.). Gairebé tota la flora algueresa té, d'alguna manera, història comuna amb les espècies presents en la faixa peri-mediterrània occidental i en particular del Nord d'Àfrica per haver estat interessada per idèntics processos migratoris. Aquesta analogia històrica que troba explicació i raó en el clima impiadós del quaternari, troba sufragi en la presència de nombrosos paleo-endemismes termòfils, considerats com a autèntiques relíquies mediterrànies (BOLÒS, VIGO, 1984, I, 56 i ss.).

El paisatge vegetal alguerès (i en general sard) és per això gairebé comú amb el de les regions costaneres centromeridionals catalanes amb les quals comparteix, a més, l'element *corològic* que fa de la mediterrània una veritable àrea biogeogràfica (FOLCH, 1986, 45).

Tot nom d'herba, de mata o d'arbust és evidentment relacionat, per una raó o per una altra, amb les feines del camp; tanmateix hi ha herbes particularment conegudes pels pagesos o bé pels pastors, i no pas pels hortolans o vinyaters, etc.

Són, de debò, els pagesos i els pastors els millors experts d'aquesta onomàstica, de la qual coneixen les corresponents qualitats nutritives per tota categoria de ramat (vaques, ovelles, cabres, conills, etc.) com ara el **quant de la Senyora** (*llengua de bou*), el **trèvol campí** (*trèvol de camp*), l'**herba de canya** (*canyota*), la **murta**, la **quessa** (*llentiscle*), etc.; això, òbviament, en funció de la producció ja sigui en termes de llet i derivats, de carn o de caps de bestiar, segons una herència cultural perpetuada, en tot sector del camp, en el temps.

Des del punt de vista de l'evolució dialectològica de l'alguerès, també el present recull onomàstic sufraga, d'alguna manera, l'anàlisi històrica basada fonamentalment sobre l'estudi diacrònic d'aquest dialecte. Sota el vessant fonètic el català de l'Alguer, llevat dels anomenats rotacismes, ha quedat gairebé íntegre, i cal subratllar encara l'ús, entre els pagesos més ancians, de les palatals finals *-ny* i *-ll*, que han resultat afeblides entre els més joves. Des del punt de vista morfo-sintàctic, el recull justifica també l'immissió dins l'alguerès modern dels préstecs i dels calcs derivats d'altres llengües, en particular de l'adstrat sard (i italià) al llarg dels darrers segles (CARIA, 1990, I, pp. 33-53; 1991, II, pp. 119-133). Hi són presents, per això, rastres del logudorès, barbaricí i campidanès en les proporcions més o menys corresponents als processos d'immigració d'aquestes poblacions a l'Alguer (CARIA, 1990-a). Tanmateix els resultats, d'aquest punt de vista, han estat sorprenents per tres tipus de motius. Primerament, si tenim en compte que l'adstrat sard és el que més ha contaminat el català a l'Alguer - per les raons històriques i sociològiques analitzades en d'altres llocs (CARIA, 1986; ID., 1990, I; 1991, II, cit.) -, veiem que, en un sector de la llengua tan pressionat pels dialectes veïns com és el del camp, el vocabulari català de les herbes només és parcialment substituït. I de fet, el nombre de préstecs del sard, si bé important (60 noms), és evidentment relatiu, amb un 31,21% sobre un total de 190 noms recollits; el 61,37% respon a la suma dels noms catalans o bé catalanitzats (116); el 7,40% als noms de composició mixta o provinents d'altres llengües. Dins dels susdits 116 noms, entre simples i compostos, 56 són de procedència cultural autènticament catalana; d'aquests, 31 pertanyen a l'àrea valenciana i occidental, 21 a la baleàrica i centroriental, 2 són comuns, 2 són pretèrits (*balca* i *saüc*), dels quals un, **balca**, viu només en la toponímia (CARIA, 1990, 39: *Riu de la Balca*), prové de l'àrea centroriental i és usual a la Garrotxa, l'Empordà i les Guilleries (DCVB, II, **balca**; MA-

SCLANS, 1981, 52); 42 són veus alguereses neològiques o bé arcaïques; 2 són veus comunes al català i al castellà; 15 són veus manllevades del sard al català, tal vegada préstecs catalans sarditzats i tornats a l'alguerès en la forma originària i finalment una veu ha estat catalogada pel Fabra com a arcaïsmes del qual ignorava l'existència en l'alguerès.

En segon lloc es nota una creació autògena de noms realitzada amb alguns procediments particulars que recorden, per altra banda, els utilitzats per a la formació dels topònims (MOREU-REY, 1982). En aquest marc, és freqüent el recurs a la metàfora; la fantasia popular de vegades s'adreça a la poesia: **estrellada**; a l'element perillós: **espada de foc**; al factor estètic: **herba nana**; o del treball: **herba de tirar caliu**; o bé a la similitud: **herba de canya**, etc.

És menor el recurs a l'analogia per extensió imprecisa d'altres noms semblants, com ara és el cas de **tamarit** > *tamariu*, del ll. *TAMARIX* (REW 8548); però, també és típic el recurs a l'onomatopeia, com per exemple **criel·léi** derivat segons Paulis de la locució eclesiàstica *kirie eleison*, de la qual es troba el seu homòfon en el log. *kirielle* en el sentit de persona que fa nosa (PAULIS, 1992, 416).

Aquests procediments recorden molt de prop la teoria dels "universals" en el llenguatge humà, sobre la qual s'ha desenvolupat fa temps una llarga i interessant anàlisi. A més de la fonètica i, en general, de la lingüística (GREENBERG, 1978), la teoria dels "universals" seria aplicable àdhuc a categories lexicals com els colors i els noms botànics (BROWN, 1977). Per altra banda Masclans ha posat en relleu la correlació entre el nom vulgar i el científic, i també la manera amb què els pagesos antigament, per tot el domini, batejaven, amb oportuna adjectivació, les herbes de bona qualitat de les dolentes (MASCLANS, 1981, 16). Encara en una altra monografia el mateix autor justifica el caràcter dels noms de les plantes mitjançant alguns procediments humans que presenten analogies amb els de qualsevol altra població (MASCLANS, 1954, 11 i ss.).

A la llum dels resultats que em van donant els estudis toponímics, en curs d'elaboració, la teoria dels "universals" troba evidentment lloc i aplicació també en aquest camp (CARIA, 1993, 175-230). De fet, si mirem als criteris d'ordre subconscient que presideixen la creació d'un nom d'herba, veiem com en àrees diferents del Mediterrani les actituds són molt semblants. Per exemple la **lletera** (DCVB, VI, *ad vocem*), o sigui l'*euforbia*, i el corresponent sard *lattòriku* (DES, II, 15) tenen ambdós el mateix radical, que fa referència a la *llet* > *LACTE* (REW 4827.3: *Herba lactaria*), factor primordial que evidentment es trobava en la ment del parlant, alhora que en diferents latituds, com Algèria, Aràbia, Península Ibèrica, Portugal, etc., batejaven aquesta herba, de la qual

surt, semblant a la llet, un líquid blanc tòxic en trencar un esqueix (DECLC, V, LLET, 173-53). Un altre cas és el del recurs al factor perill relacionat amb un complement d'especificació com ara *foc* < *FOCUS* (REW 3400), que no per casualitat és també un factor primordial universal en el subconscient humà. A Catalunya existeix l'*herba de foc* (BOLÒS, VIGO, I, 264) i correspon al mortal *Ranunculus sceleratus*; a l'Alguer tenim l'**espada de foc** i correspon a l'*Agave* o *Aloe americana* i no pas l'*Asparrach de foc* com sostenen Cossu i Chiappini (COSSU, 1968, 21; CHIAPPINI, 1988, 240). Com es veu, també aquest nom fa referència, en la seva creació metafòrica, al *foc*, probablement a causa dels perillosos aculis terminals de les seves fulles, les punxades dels quals han estat associades al foc per la fantasia popular, malgrat que la planta posseeixi diverses qualitats medicinals (FONT I QLER, 1990, 884). Un altre, és el recurs a la metàfora inspirada per uns símbols familiars, en l'imaginari de qui bateja, com ara és el cas del català *forquilles*, que correspon al logudorès i sasserès *èrba de furkitta* (CHIAPPINI, 1988, 285, 287): ambdós tenen com a punt de partida una mateixa espècie representada per dues eines expressió de la cultura material (DCVB, VI, *Forquilles.4*; DES, I, 559: *Furkitta*).

Un tercer fenomen digne d'atenció és l'adaptació al català de tot nom d'herba no alguerès que és passivament traduït a aquella llengua, en la qual es troba adesiara el mateix nom que tal vegada coincideix amb l'espècie traduïda (*peu de llebre*), tal vegada no (*card negre*). He pogut esbrinar que les espècies els noms de les quals coincideixen normalment pertanyen a l'àrea sardo-campidanese, on ha estat més gran la influència del català i d'on hi ha hagut molta immigració en temps passats a l'Alguer; els altres casos pertanyen tal vegada a l'esfera dels "universals". Heus ací una mostra de noms traduïts del sard a l'alguerès: **campanetes** > *campaneddas* - Goc.; **card pixa - pixa** > *garthu piscia - piscia* - Sàs.; **escombral de senyora** < *scobile de signora* - Log.; **espina santa** > *ispina santa* - Barb.; **figa d'Índia** > *figga d'Índia* - Sàs.; **herba de ferro** > *erba de ferru* - Camp.; **herba forqueta** > *eiva de fuschitta* - Sàs., Log.; **herba de mosca** > *eiva 'e mosca* - Log.; **meló bord** > *meloni burdu* - Flumine; **peu de llebre** > *pei de lepuru* - Camp. (DES, I, II, *ad vocem*; CHIAPPINI, 1988, *ad vocem*; CONGIA, 1989). Un altre element significatiu de la influència catalana en l'onomàstica botànica sarda és representat per l'adjectiu *bord* del ll. vulg. *BŪRDUS*, "bastard", originalment relacionat amb "Mul, bèstia borda de cavall i somera" (REW 1405; DECLC, II, BORD, 99-31). Entre les diferents accepcions translàtiques i figurades *bord* és la que ha tingut més aplicació a les plantes, on, en llur denominació, es nota una impropietat o extensió inexacta del nom d'una altra amb propietats més grans que les que neixen espontània-

ment perquè són molt conegudes en el conreu (DECLC, II, BORD, 99-36). Aquest adjectiu és certament més utilitzat pels algueresos que no pas pels sards en els noms compostos de creació autògena.

L'osmòsi de l'element sardòfon a l'Alguer demostra tanmateix que hi ha hagut un procés veritablement enriquidor del vocabulari botànic dels algueresos alhora que la memòria històrica dels antics pobladors es perdia. N'és un cas el del canvi semàntic; aquest fenomen ja inventariat històricament en l'alguerès modern (CARIA, 1991, II, p. 119 i ss.) és relatiu a dos noms d'herbes, **cua de rata** i **herba d'escorpí**, que igualment existeixen a Catalunya però referits a dues espècies diferents respecte als correspectius algueresos (MASCLANS, 1981, 89, 133).

Aquest complex de factors és, en fi, el que avui caracteritza conjuntament el present recull onomàstic, en el qual la seva algueresitat és matisada per aquesta variada aportació dialectal que s'hauria, tanmateix, de tenir prudentment en compte a l'hora d'una possible incorporació al vocabulari català de les herbes quan el nom no contrasta amb l'estructura de la llengua normativa. Per aquesta raó els préstecs dels sard han estat transliterats dins d'aquest inventari, tenint en degut compte els aspectes ortogràfics i fonètics (mitjançant la bibliografia especialitzada) amb el propòsit de facilitar la identificació de les àrees territorials de procedència onomàstica. Conseqüentment els sufixos del sard de mots acabats en *-aħu* *-antzu*, *-arġu*, *-ariu*, *-astru*, *-eiu*, *-erru*, *-igu*, *-inġu*, *-itu*, *olġu*, *-reu*, *-tiu*, *-uġu*, *-uru*, *-uttu*, etc., mantenen la desinència /u/ i per aquesta raó els noms relatius s'han de considerar fora de l'estructura de la llengua normativa (contra: SANNA, 1988). Contràriament queda la desinència /o/ en tot nom provinent de l'italià, o bé del castellà, car això no contrasta pas amb les lleis fonètiques del català i, doncs, de l'alguerès. Quant a la transcripció dels noms, no s'ha tingut en compte la fonètica sintàctica.

Per acabar d'aquest treball, també se'n desprèn, si mai hi haguessin hagut dubtes a tal propòsit, la vitalitat que el català ha tingut a l'Alguer al llarg, sobretot, de les dues darreres centúries i la seva oposició a la substitució, la creació autògena i la integració d'altres cultures a la llengua dels antics pobladors.

1. Noms simples préstecs del sard:

alidèrru < *alidèrru* (Nuoro, Dorgali Desulo), **alidòni** < *aridòni* (Sàs.), **alxòni** < *alçiòne* (Osilo, Sennori, V. N. Monteleone), **àpara** < *áp(p)ara* (Nuoro, Orani), **armutu** < *armúttu* (Macomer), **arquimissa** < *arkimíssa* (Orune), **balànju** < *balánzu* (Bosa), **búda** < *búđa* (Log.), **ca-**

dòni < *kadòni* (Camp.), **cagarànxu** < *kagarántsú* (Sàs.), **calarígue** < *kalaríge* (Macomer, Ploaghe), **canijòni** < *kannisòne* (Log. Camp.), **castanjàrju** < *kastanğárğu* (Camp.), **criel·léi** < *krièlle* (Log.), **èlima** < *èlima* (Camp.), **esclareu** < *iskrarèu* (Log.), **esmolata** < *armurátta* (Baronia), **fenàrja** < *enàrğu* (Camp.), **fèrula** < *fèrula* (Log.), **gamburuju** < *gamburúya* (Log.), **jolba** < *ğòlva* (Log.), **lletúrigu** < *lattúrigu* (Bono. Síndia, Padria, Norbello, S. Lussurgiu, Sennori), **lligadòrja** < *ligadòrdza* (Nuoro, Bono), **llúa** < *lúa* (Camp.), **lóju** < *lòğğu* (Fonni, Busachi, S. Lussurgiu), **miliàgra** < *miliàgra* (Oschiri), **minxonària** (alg.) **mudèiu** < *murdeyu* (Log.), **pabasólu** < *pabasólu* (Log.), **papàiu** < *paḃàriu* (Bortigiadas, Gallura), **piràstru** < *pirástru* (Log.), **prunitxa** < *prunítta* (Log.), **quessa** < *kèssa* (Log.), **ramínju** < *ramíndzu* (Log.), **rèt(t)iu** < *rétiu* (Log.), **rispissía** < (Log.), **ru** < *rú* (Log.), **selavat** < *selabátu* (Log.), **sisía** < *sisía* (Log.), **tramarítu** < *tamarítu* (Log.), **téttiu** < *tét(t)iu* (Log.), **tíría** < *ḃíría* (Log.), **trivólju** < *trevúlğu* (Log.), **trovòdda** < *trovòdda* (Log.), **valmútxa** < *palmúcča* (Gal.); [Les veus cursives són del DES, CHIAPPINI, COSSI i PAULIS].

2. Noms compostos préstecs del sard:

card munjòni < *kárdú mindzòne* (Camp.), **card munjòni bord** < *kárdú mindzòne búrdú* (Camp.), **cràbu-figu** < *kràḃufigu* (Log.), **cúca-cúca** < *kúkka-kúkka* (Log.), **espiga mulina** < *ispíga múlina* (Marg., Goc.), **gardu-réu** < *karduréu* (Log.), **herba colina** (Log.), **herba pudína** < *èrba puḃdína* (Log.), **júru-júru** < *ğúru-ğúru* (Sàs.), **mudèiu bord** < *murdeyu búrdú* (Barb.), **mússi-mússi** < *mússi-mússi* (Log.), **pomata borda** < *pumátta burda* (Log.), **trivólju mascle** < *trevúlğu mášu* (Desulo), **viltiga-viltiga** < *pítigabítiga* (Log.); [Les veus cursives són del DES, CHIAPPINI, COSSI i PAULIS].

3. Noms simples catalans, o bé catalanitzats:

agret (Val.), **apegolosa** (Torms, la Garrotxa), **arboç** (Tresp, 'Ager, Alcanar), **balca** (pret.), **bistorta** (alg*), **camamil·la** (Val.), **campanetes** (s. cat.), **canya** (com.), **centaura** (la Garrotxa, Men.), **clavellina** (Val.), **coscollera** (Val.), **donzell** (occ.), **escallola** (Val.), **espatatx** (alg.), **espàrrec** (Mall. Men.), **estrellada** (alg.), **fàlzia** (Val.), **francesilla** (occ.), **fumària** (neol. Val.), **genestra** (Eiv.), **gotzema** (Bar.), **granosa** (alg.), **jòcol** (alg.), **joiosa** (alg.), **jonc** (Mall. Men.), **jonquet** (Men.), **llàmpsana** (alg.), **lletera** (or. bal.), **llúcia** (alg.), **mançanella**

(Tortosa), **margalló** (Val.), **mascaró** (alg.), **mercorella** (alg.), **mori-stella** (alg.), **monagueta** (alg.), **murta** (Val.), **pallola** (s. cat.), **per-vinca** (alg.), **porcellana** (or. Men.), **porradell** (or. Men.), **rama** (alg.) **riquesa** (alg.), **rodoleta** (s. cat.), **romaní** (or.), **rúbia** (alg*), **ruca** (occ. Val.), **ruda** (occ. Val.), **saüc** (pret.), **sivina** (occ.), **tamarit** (alg.), **tàpera** (or. bal.), **ullastre** (or.), **vilme** (alg.), **violeta** (Cast. Al.).

4. Noms compostos catalans o bé catalanitzats:

allor mascle (s. cat.), **apegolosa borda** (alg.), **bastonaga borda** (Tortosa), **bleda salvatge** (occ. Val.), **boca de lleó** (Mall.), **bossa de pastor** (cat. bal.), **café bord** (Men.), **cama-roja** (Val.), **card blanc** (Men.), **card bord** (Dènia), **card pixa-pixa** (S. cat.), **card rosa d'abril** (alg.), **card sant** (alg*), **card vaqueta** (alg.), **cua de cavall** (Mall.), **cua de rata** (Tarr.), **escombral de senyora** (s. cat.), **espada de foc** (alg.), **espinac salvatge** (occ. Val.), **fenoll marí** (Val.), **fenoll de riu** (alg.), **fenoll salvatge** (alg.), **figa borda** (alg.), **figa d'Índia** (s. cat.), **forment bord** (s. cat.), **fraula borda** (alg.), **genestra borda** (alg.), **guant de la Senyora** (alg.), **herba de bruixa** (com.), **herba de canya** (alg.), **herba de cinc venes** (Maresme), **herba d'escorpí** (Val.), **herba de ferro** (s. cat.), **herba forqueta** (s. cat.), **herba de mosca** (s. cat.), **herba nana** (alg.), **herba de les plagues** (s. cat.), **herba rellotge** (Mall.), **herba sana** (occ. Val.), **herba de Sant Roc** (Bar.), **herba serreta** (alg.), **herba de tirar caliu** (alg.), **julivert bord** (Val.), **julivert de riu** (alg.), **llengua de bou** (s. cat.), **lletuga salvatge** (alg.), **lliri marí** (Fabra), **meló bord** (s. cat.), **margarita de camp** (alg.), **menta salvatge** (alg.), **moc-moc** (alg.), **orelles de frare** (Tarr.), **petó-petó** (alg.), **peu de llebre** (Val.), **rave bord** (alg.), **rosa borda** (s. cat.), **rosa de Santa Anna** (alg.), **ruqueta salvatge** (alg.), **síndria borda** (alg.), **trèvol de riu** (alg.), **xicòria borda** (Val.), **xicòria salvatge** (Val.).

5. Préstecs de l'italià:

calístra, estopatxo, mollatxa, sambuc

6. Préstecs del castellà:

marrubio, card de Santa Maria

7. Noms compostos de formació mixta:

a - catalano-italiana:

biada borda, **llengua de cutxo**, **pèsol campí**, **trèvol campí**,
veré de cutxo, **xuxa-mel**, **xuxa-moc**

b - castellano-catalana:

àpio de riu

LES HERBES - LES MATES - ELS ARBUSTS

1. **agret** [agrét] - *Oxalis acetosella*, *corniculata* (med.^o): agret, *acetosella*, *acetosa minore*
2. **alidèrru** [alidèrru] - *Rhamnus alaternus* (arb., med.): aladern, *ilatru comune*
3. **alidòni** [ariròni] - *Arbutus unedo* (arb., med.): arboç, *corbezzolo*
4. **allor mascle** [alòr máskra] - *Ramnus alaternus* (arb., med.): aladern, *ilatru comune*
5. **alxòni** [alçòni] - *Nasturtium officinale* (med.): creixen, *crecione*
6. **àpara** [ápara] - *Allium triquetrum* (med.): vitrac, allassa, *aglio selvatico*
7. **apegolosa** [piguróza] - *Galium aparine* (med.): apegalosa, *attacaveste*
8. **apegolosa borda** [piguróza bòlta] - *Parietaria diffusa* (med.): morella roquera, *parietaria*
9. **àpio de riu** [ápju de říu] - *Smyrniolum olusatrum* (med.): api de cavall, *sedano palustre*
10. **arboç** [arboç] - *Arbutus unedo* (arb., med.): arboç, *corbezzolo*
11. **armutu** [atmútu] - *Asfodelus aestivus* (b. med.): albó, *asfodelo*
12. **arquemissa** [atkimísa] - *Lavandula stoechas* (lia. med.): tomaní, *stecade*
13. **balànju** [barànju] - *Lonicera implexa* (p. lia.): lligabosc mediterrani, *caprifoglio*
14. **balca** [pret.] [bátka] - *Typha latifolia* (pal.): balca, *biodo*

15. **bastonaga borda** [*bastunága bõtda*] - *Daucus carota* subs. *carota* (med.): pastanaga borda, *carota selvatica*
16. **biada borda** [*bjára bõtda*] - *Hordeum murinum*: margall bord, orzo *selvatico*
17. **bistorta** [*bistõtta*] - *Polygonum bistorta* (b. med.): bistorta, *bi-storta*
18. **bleda salvatge** [*bréra salvága*] - *Beta vulgaris*, var. *maritima*: ble-da borda, *bietola selvatica*
19. **boca de lleó** [*bõka de laõ*] - *Antirrhinum majus*: boca de lleó, *boc-ca di leone*
20. **bossa de pastor** [*bõsa de pastõr*] - *Capsella bursa pastoris* (med.): bosses de pastor, *horsa di pastore*
21. **búda** [*búra*] - *Typha latifolia* (pal.): balca, s. boga, *biodo*
22. **cadòni** [*karõni*] - *Chenopodium vulvaria* (med.*): vulvària, blet pu-dent, *farinello puzzolente*
23. **cafè bord** [*cafè bõtr*] - *Astragalus boeticus* (med.*): cafè bord, *caffè sardo*
24. **cagarànxu** [*kagaránçu*] - *Chrysanthemum coronarium* (h. an.): coronària, *fior d'oro*
25. **calarígue** [*kararíge*] - *Crataegus monogyna* (arb.; med.): arç blanc, *biancospino*
26. **calístra** [*kalístra*] - *Erigeron canadensis* (med.): cànem bord, *saep-pola canadese*
27. **cama-roja** [*kamařõga*] - *Chicorium intybus* (med.): cama-roja, s. xicòira, *cicoria*
28. **camamil·la** [*kamamílla*] - *Matricaria chamomilla* (med.): cama-milla, *camomilla vera*
29. **campanetes** [*kampanetas*] - *Briza maxima*: belluguet gros, *sonaglini*
30. **canijòni** [*kaniğõni*] - *Phragmites australis* (pal.) canyís, *canna di palude*
31. **canya** [*kána*] - *Arundo donax* (p. arb.; med.*): canya, *canna*
32. **card blanc** [*gált bránk*] - *Galactites tomentosa*: calcida blanca, *scarlina*

33. **card bord** [gált bõlt] - *Carduncellus ceruleus* (med.): escurçonera, *cardoncello azzurro*

34. **card munjòni** [gált munğóni] - *Sonchus oleraceus*: lletsó oleraci, *cicerbita*

35. **card munjòni bord** [gált munğóni bõlt] - *Senecio vulgaris* (med.): xenixell, *senecione*

36. **card pixa-pixa** [gált píša-píša] - *Carduus pycnocephalus*: cardot picnocefal, *cardo saettone*

37. **card rosa d'abril** [gált rõza dẽbril] - *Centaurea calcitrapa* (med.): obriülls, *calcatreppola comune*

38. **card sant** [gált sánt] - *Cnicus benedictus* (med.): card beneit, *cardo benedetto*

39. **card de Santa Maria** [gált dẽ santamaría] - *Silybum marianum* (med.): card marià, *cardo mariano*

40. **card vaqueta** [gált vakẽta] - *Onopordon arabicum*: bufassa aràbiga, *onopordon*

41. **castanjàrju** [kastanğátğũ] - *Erica arborea* (arb.): bruc boal, *erica*

42. **centaura** [santáyra] - *Centaureum erythraea* (med.): centaura, *centaurea minore*

43. **clavellina** [kravelína] - *Dianthus ciliatus*: clavellina, *garofano cigliato*

44. **coscollera** [kuskulẽra] - *Taraxacum officinale* (med.): dent de lleó, *tarassaco*

45. **cràbu-figu** [krãbũfĩgu] - *Ficus carica* (arb.; med.): cabrafiguera, *fico selvatico*

46. **criel·léi** [krieltłẽi] - *Bellis perennis* (med.): margaridoia perenne, *pratolina*

47. **cua de cavall** [kúa dẽ kavál] - *Equisetum arvense* (med.): cua de cavall petita, *coda di cavallo*

48. **cua de rata** [kúa dẽ ráta] - *Polypogon monspeliensis*: cua de rata, *coda di topo*

49. **cúca-cúca** [kúka-kúka] - *Pleum pratense*: cua de rata, *codolina comune*

50. **donzell** [dunžél] - *Artemisia absinthium* (arb. med.): donzell, *assenzio vero*
51. **èlima** [égrima] - *Atriplex alimus* (arb. pal.): salat blanc, *atriplice alimo*
52. **escallola** [askałóra] - *Phalaris canariensis*: escallola, esquellola, *scagliola*
53. **esclarèu** [askraréu] - *Asfodelus aestivus* (med.): albó, *asfodelo*
54. **escombral de Senyora** [askumbrál de sanjóra] - *Thymelaea hirsuta* (pl. ll.; med.): bufalaga hirsuta, *spazzaforno*
55. **esmolata** [azmuráta] - *Raphanus raphanistrum* (med.): rafanistre, *ravanello selvatico*
56. **espadatx** [asparáč] - *Gladiolus illyricus*: espadella, *gladiolo illirico*
57. **espada de foc** [aspára de fók] - *Agave americana* (p. gr., med.): atzavara vera, *agave*
58. **espàrrec** [aspáراك] - *Asparagus acutifolius* (p. riz., med.): esparreguera, *asparago*
59. **espiga múlina** [aspíga múrina] - *Stipa capensis*: rompsac, *appicca vesti*
60. **espinac salvatge** [aspínák salváğa] - *Chenopodium bonus-henricus* (med.): sarró, espinac silvestre, *buon Enrico*
61. **estopatxo** [astupáču] - *Brachypodium phoenicoides*: fenás, *fieno*
62. **estrellada** [astralára] - *Anagallis arvensis* (tòx.): anagall, *centocchio dei campi, mordigallina*
63. **fàlzia** [fátzja] - *Adiantum capillus-veneris* (med.): falzia, *capelvenere comune*
64. **fenàrja** [fanátğa] - *Hordeum murinum*: margall bord, *orzo selvatico*
65. **fenoll marí** [fanól marí] - *Crithmum maritimum* (p. ll., med.): fenoll marí, *finocchio marino*
66. **fenoll de riu** [fanól de říu] - *Peucedanum officinale* (med.): fonoll de porc, *finocchio porcino*
67. **fenoll salvatge** [fanól salváğa] - *Foeniculum vulgare* (med.): fonoll, *finocchio selvatico*
68. **fèrula** [féruła] - *Ferula communis* (ver.): canyaferla, *ferula comune*

69. **figa borda** [fíga bót̃da] - *Ficus carica* (arb.; med.): figuera borda, *fico selvatico*
70. **figa d'Índia** [figaríndia] - *Opuntia ficus-indica* (p. gr.): figuera de moro, *ficodíndia*
71. **forment bord** [frumén bót̃] - *Stipa capensis*: rompsac, *appicca vesti*
72. **francesilla** [franșezíla] - *Ranunculus asiaticus*: francesilla, *ranuncolo asiatico*
73. **fraula borda** [fráura bót̃da] - *Potentilla reptans* (med.): gram negre, *cinquefoglie comune*
74. **fumària** [fumària] - *Fumaria capreolata* (med.): fumària, *fumaria blanca*
75. **gamburuju** [gamburúgu] - *Fumaria officinalis* (med.) fumària, *fumosterno*
76. **gardu-réu** [galđuréu] - *Cynara cardunculus* (med.): herba-col, *cardone*
77. **genestra** [ganestra] - *Spartium junceum* (arb.): genestra, *ginestra comune*
78. **genestra borda** [ganestra bót̃da] - *Sarothamnus scoparius* (arb.): ginestell, *ginestrello*
79. **gotzema** [gužéma] - *Lavandula latifolia* (arb., med.): gotzema, *spigo*
80. **granosa** [granóza] - *Buplerum rotundifolium*: unflabou, *perfogliata*
81. **guant de la Senyora** [guán de la sanóra] - *Echium plantagineum* (med.): llengua de bou, *viperina piantaggine*
82. **herba de bruixa** [et̃ba de brúša] - *Ruta chalepensis* (arb., med.): herba de bruixa, *ruta*
83. **herba de canya** [et̃ba de kána] - *Sorghum halepense*: canyota, *cannarecchia*
84. **herba de cinc venes** [et̃ba de sínk vénas] - *Plantago lanceolata* (med.): herba de cinc venes, *piantaggine maggiore*
85. **herba colina** [et̃ba kurína] *Galium aparine* (med.): apegalosa, *at-taccaveste*
86. **herba d'escorpí** [et̃ba deșkupí] - *Setaria verticillata*: xereix afer-radís, *setaria*

87. **herba de ferro** [ɛ̃t̃ha dɛ fɛ̃ɾu] - *Polygonum aviculare* (lia., med.): passacamins, *correggiola*

88. **herba forqueta** [ɛ̃t̃ha dɛ fɔ̃t̃ka] - *Scandix pecten-veneris*: forquilles, *acicula comune*

89. **herba de mosca** [ɛ̃t̃ha dɛ mɔ̃ska] - *Inula viscosa* (p. arb.; med.): herba mosquitera, *cèppita*

90. **herba nana** [ɛ̃t̃hanána] - *Chrysanthemum segetum*: ull de bou, *in-grassabue*

91. **herba de les plagues** [ɛ̃t̃ha dɛ las prágas] - *Acanthus mollis* (med.): acant, *acanto*

92. **herba pudina** [ɛ̃t̃hapudína] - *Stellaria media* (med.*): herba gallinera, *mordigallina*

93. **herba rellotge** [ɛ̃t̃hararó̃ga] - *Erodium cicutarium*, *ciconium*: herba de rellotge, *erba cicutaria*

94. **herba sana** [ɛ̃t̃hasána] - *Mentha rotundifolia* (med.): herba sana, *menta selvatica*

95. **herba de Sant Roc** [ɛ̃t̃ha dɛ sañrɔ̃k] - *Geranium robertianum* (med.): herba de Robert, *erba roberta*, *erba cimicina*

96. **herba serreta** [ɛ̃t̃ha sãrɛ̃ta] - *Plantago serraria* (med.): cervina, *piantaggine seghettata*

97. **herba de tirar caliu** [ɛ̃t̃ha dɛ tirá kariu] - *Thymelaea hirsuta* (p. arb.; med.): bufalaga hirsuta, *spazzaforo*

98. **jòcol** [ǰókul] - *Picris echioides*: arpell, *aspraggine*

99. **joiosa** [ǰuióza] - *Cynoglossum creticum* (med.): llengua de ca, *lingua di cane a fiori variegati*

100. **jonc** [ǰónk] - *Juncus*: jonc, *giunco*

101. **jonquet** [ǰuñkɛ̃t] - *Cyperus rotundus* (med.): castanyola, *zigolo infestante*

102. **jòrba** [ǰót̃ha] - *Anagyris foetida* (mort.; arb.): garrofer del diable, *anagiride*

103. **julivert bord** [ǰunivɛ̃lt bɔ̃t] - *Fumaria officinalis* (med.): fumària, *fumaria*

104. **julivert de riu** [ǰunivɛ̃lt dɛ ríu] - *Conium maculatum* (mort.): juli-vertassa, *cicuta maggiore*

105. **júru-júru** [ǵúru-ǵúru] - *Smyrniolum olusatrum* (med.): api bord, *sedano palustre*
106. **lóju** [lǒǵu] - *Lolium rigidum* (med.): margall dret, *loglio*
107. **llàmpsana** [lánšana] - *Lapsana communis* (med.): làmpsana, *lassana*
108. **llengua de bou** [lénɣua de bóu] - *Anchusa italica* (med.): buglossa, *buglossa azzurra*
109. **llengua de cutxo** [lénɣua de kúču] - *Arum pictum* (med.): rapa blava, *gigaro punteggiato*
110. **lletera** [latéra] - *Euphorbia characias* (tòx.*): lletera vera, *euphorbia cespugliosa*
111. **lletuga salvatge** [latúga salváǵa] - *Lactuca virosa* (tòx.) lletuga borda, *lattuga selvatica*
112. **lletúrigu** [laturígu] - *Euphorbia cupanii* (tòx.; p. arb.): lleteresa, *euphorbia di Cupani*
113. **lligadòrja** [ligarǒǵa] - *Convulvulus arvensis* (med.): corretjola, *vilucchio*
114. **lliri marí** [líri marí] - *Pancreatum maritimum*: lliri marí, *giglio marino*
115. **llúa** [lúa] - *Euphorbia cupanii* (tòx.; p. arb.): lleteresa, *euphorbia di Cupani*
116. **llúcia** [lúsja] - *Sisymbrium officinale* (med.): erísim, *erba cornacchia comune*
117. **mançanella** [mansanéla] - *Helychrysum italicum* (p. arb.; med.): mançanella, *perpetuini d'Italia*
118. **margalló** [małǵalǒ] - *Chamaerops humilis* (p. arb.): margalló, *palma nana*
119. **margarita de camp** [margaríta de kámp] - *Bellis perennis* (med.): margarida de camp, *pratolina comune*
120. **marrubio** [mařúħju] *Marrubium vulgare* (med.): malrubí, *marrubio, mentastro*
121. **mascaró** [maskarǒ] - *Muscari comosum* (b. med.): calabruixa de cap de moro, *cipollaccio, lampagione*

122. **meló bord** [maró bõrt] - *Ecballium elaterium* (ver.): cogombre salvatge, *cocomero asinino*

123. **menta salvatge** [mẽnta salváğa] - *Mentha pulegium* (med.): polioli d'aigua, *mentuccia*

124. **mercorella** [małkurẽla] - *Mercurialis annua* (med.): melcoratge, *mercorella comune*

125. **miliàgra** [miriàgra] - *Symphytum officinale* (med.): consolida major, *consolida maggiore*

126. **minxonària** [miñçunària] - *Oxalis acetosella* (med.*): pa de cucut, *acetosella gialla*

127. **moc-moc** [mõk-mõk] - *Borago officinalis* (med.): borratja, *borragine comune*

128. **mollatxa** [mułáça] - *Agropyrum repens*: gram prim, *gramigna comune*

129. **monagueta** [munagẽta] - *Centaurea cyanus* (med.): blauet, *fior-daliso*

130. **moristella** [muristẽla] - *Bellis perennis* (med.): margaridoia perenne, *pratolina*

131. **mudèiu** [murẽiu] - *Cistus monspeliensis* (arb.): estepa negra, *cisto marino*

132. **mudèiu bord** [murẽiu bõrt] - *Cistus incanus* (arb.): estepa menorquina, *rosola*

133. **murta** [múta] - *Myrtus communis* (arb.; med.): murta, *mirto*

134. **mússi-mússi** [músi-músi] - *Lagurus ovatus*: cua de llebre, *piumino*

135. **orelles de frare** [urẽlas dẽ frára] - *Umbilicus rupestris* (med.): orella de monjo, *ombelico di Venere comune*

136. **pabasólu** [paðazólu] - *Vicia sativa*: veça, *veccia nera*

137. **pallola** [pałõra] - *Ammophila arenaria*: borró, *sparto pungente*, *ammofila*

138. **papàiu** [papáiu] - *Papaver rhoeas* (med.*): rosella, *papavero*

139. **papàriu** [papáriu] - *Papaver rhoeas* (med.*): rosella, *papavero*

140. **pervinca** [pervínka] - *Vinca difformis* (med.): pervinca, *pervinca*

141. **pèsol campí** [bízut kámpí] - *Pisum arvensis*: pesolí, *pisello selvático*
142. **petó-petó** [pitó-pitó] - *Hyoseris radiata* (med.): queixalls de vella, *trinciatella*
143. **peu de llebre** [péu de lèbra] - *Trifolium arvense* (med.): peu de llebre, *erba lepre*
144. **piràstru** [pirástru] - *Pyrus amygdaliformis* (arb.): perelloner, *pero selvático*
145. **pomata borda** [pumáta bótda] - *Solanum nigrum* (med.*): morella vera, *erba morella*
146. **porcellana** [puršalána] - *Portulaca oleracea* (p. gr. med.): porcellana, *porcellana*
147. **porradell** [buratél] - *Allium ampeloprasum* (b. med.): porradell, *porro*
148. **prunítxa** [prunítča] - *Prunus spinosa* (arb., med.): aranyoner, *prugno selvático*
149. **quessa** [kěsa] - *Pistacia lentiscus* (arb.; med.): llentiscle, *lentischio*
150. **ràma** [řáma] - *Euphorbia dendroides* (arb., med.*): lleterassa, *euforbia di monte*
151. **ramínju** [řamínđu] - *Cynodon dactylon* (med.): gram, *gramigna*
152. **rave bord** [řáva bóřt] - *Raphanus raphanistrum* (med.): rafanistre, *ramolaccio selvático*
153. **réttiu** [řétiu] - *Clematis flammula* (p. lia., med.*): vidiella, *viticcio*
154. **riquesa** [řikěza] - *Linaria cymbalaria* (med.): picardia, *cymbalaria*
155. **rispissía** [řispisía] - *Genista corsica* (arb.): argelaga, *ginestra di Corsica*
156. **rodoleta** [řururěta] - *Hedysarum spinosissimum*: enclover bord, *sulla pallida*
157. **romaní** [řumaní] - *Rosmarinus officinalis* (arb.; med.): romaní, *rosmarino*
158. **rosa borda** [řóza bótda] - *Rosa canina* (lia. med.): roser bord, *rosa selvática*
159. **rosa de Santa Anna** [řóza de santánna] - *Rumex crispus* (med.): paradella crespa, *romice crespa*

160. **ru** [rú] - *Rubus ulmifolius* (p. arb.): esbarzer, rovo
161. **rúbia** [rúbia] - *Rubia tinctorum* (lia. med.): roja tintòria, *robbia selvatica*
162. **ruca** [rúka] - *Eruca vesicaria*, subs. *sativa* (med.): ruca, *ruchetta*
163. **ruda** [rúra] - *Ruta graveolens* (p. arb., med.*): ruda, *ruta*
164. **ruqueta salvatge** [rúketa satváġa] - *Eruca sativa* (med.): ruqueta, *ruchetta*
165. **sambuc** [sambúk] - *Sambucus nigra* (arb.; med.): saüc, *sambuco*
166. **saüc** [pret.] - *Sambucus nigra* (arb.; med.): saüc, *sambuco*
167. **selavat** [saravát] - *Symphytum officinale* (med.): consolida major, *consolida maggiore*
168. **síndria borda** [síndria bôlġa] - *Chrozophora tinctoria* (med.): tornassol, *tornasole*
169. **sisía** [sizía] - *Anacyclus clavatus*: panigroc, *margheritina*
170. **sivina** [sivína] - *Juniperus oxycedrus* (arb.; med.): sivina, *ginepro rosso*
171. **tamarít** [tamarít] - *Tamus communis* (med.): gatmaimó, *tamàro*
172. **tàpera** [tápara] - *Capparis spinosa* (p. arb.; med.): tàpera, *cappero*
173. **téttiu** [téttiy] - *Smilax aspera* (p. lia.): arítjol, *smilace*
174. **tiría** [tiría] - *Calycotome spinosa* (arb.): argelaga negra, *ginestra spinosa*
175. **tramarítu** [tramarítu] - *Tamarix gallica* (arb.): tamariu gâl·lic, *tamerice*
176. **trèvol campí** [trèbuł kámpí] - *Trifolium pratense* (med.): trèvol de prat, *trifoglio pratense*
177. **trèvol de riu** [trèbuł de ríy] - *Tribulus terrestris* (tòx.): tríbol, *tribolo*
178. **trivólju** [trivúłġu] - *Trifolium* (med.): trèvol, *trifoglio*
179. **trivólju mascle** [trivúłġu máskra] - *Tetragonolobus purpureus*: lotus, *ginestrino purpureo*

180. **trovòdda** [*trovòdda*] - *Verbascum thapsus* (med.): herba blenera, *tasso barbasso*
181. **ullastre** [*ulàstra*] - *Olea europea*, v. *silvestris* (arb.): ullastre, *oleastro*
182. **valmùtxa** [*vatmùça*] - *Lavatera cretica* (med.): malva crètica, *malvone*
183. **veré de cutxo** [*varé de kùçu*] - *Arum maculatum* (med.*): sariassa, *gigaro*
184. **vilme** [*vílma*] - *Salix viminalis* (arb.): vimenera, *vimini*
185. **violeta** [*viurèta*] - *Cheiranthus cheiri*: violer groc, *violaciocca gialla*
186. **viltiga-viltiga** [*viltiga- viltiga*] - *Urtica dioica*, *urens* (med.): ortiga gran, *ortica*
187. **xicòria borda** [*čikòria bòłđa*] - *Taraxacum officinale* (med.): dent de lleó, *dente di leone*
188. **xicòria salvatge** [*čikòria salváğa*] - *Cichorium intybus* (med.): xicòria, *cicoria*
189. **xuxa-mel** [*čučamèł*] - *Cerintho major*: nebulosa, *erba-vajola maggiore*
190. **xuxa-moc** [*čučamók*] - *Borago officinalis* (med.): borratja, *borragine*

Rafael Caria

Agraïments

He pogut dur a terme aquest recull gràcies a la col·laboració de tots els entrevistats i particularment a la constant de l'amic Antoni Martinel·li, que puntualment em va donar la seva assistència sobretot en fotografiar les espècies aquí esmentades i prèviament identificades, per confrontar-les amb la més rigorosa bibliografia científica en el camp botànic i onomàstic català, sard i italià.

BIBLIOGRAFIA

- A. M. ALCOVER, F. DE B. MOLL, *Diccionari Català, Valencià, Balear*, (DCVB), I - X, Barcelona 1975.
- J. AMADES, *Floklöre de Catalunya. Costums i creences*, Barcelona 1969.
- AA.DD., *Enciclopedia delle erbe*, Novara 1979.
- AA.DD., *Gran Enciclopedia Catalana*, I - XIII, Barcelona 1969-79.
- AA.DD., *Manual de les males herbes dels conreus de Catalunya*, Barcelona 1983.
- F. BONAFÈ, *Flora de Mallorca*, I-IV, Barcelona 1977-1980.
- A. BONNER, *Plantes de les Balears*, Palma de Mallorca 1977.
- C. H. BROWN, *A teory of lexical universals: color categories and folk botanic taxa*, dins *Twenty-Eighth Annual Round Table on Languages and Linguistics* (GURT 1977), Washington 1977.
- J. CADEVALL I DIARS, *Flora de Catalunya*, I-VI, Barcelona 1913-1923.
- I. CAMARDA, F. VALSECCHI, *Alberi e arbusti spontanei della Sardegna*, Sassari 1983.
- I. CAMARDA, F. VALSECCHI, *Piccoli arbusti, liane e suffrutici spontanei della Sardegna*, Sassari 1990.
- A. CARA, *Vocabolario botanico sardo-italiano*, Cagliari 1889.
- R. CARIA, *L'Alguer. llengua i societat*, Sàsser 1987.
- Id., *L'alguerès des d'una perspectiva històrica*, dins «Revista de l'Alguer», I (1990), pp. 33-53; Id., II (1991), pp. 119-133.
- Id., *Il mondo del Càlic. Studi di toponomastica e lessicografia algherese*, Sassari 1990.
- Id., *La vegetació espontània del camp de l'Alguer*, dins «Estudis de Llengua i Literatura catalanes/XXVI», *Miscel·lània Jordi Carbonell*, I (1993), pp. 205-229.
- A. J. CAVANILLES, *Observaciones sobre la historia natural del Reyno de Valencia*, 2 vols., (1795-97), Ed. Anast., València 1987.
- M. CHIAPPINI, *Flora e Vegetazione di Sardegna*, in «Conoscere la Sardegna», Cagliari 1976.
- Id., *Guida alla flora pratica della Sardegna*, Sassari 1988.
- P. CONGIA, *Dizionario botanico sardo*, Cagliari 1989.
- J. COROMINES, *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (DECLC), I-IX, Barcelona 1983-1991.
- A. COSSU, *Flora pratica sarda*, Sassari 1968.
- O. DE BOLÓS, *Biogeografia*, dins *Geografia Física dels Països Catalans*, d'O. RIBA I ARDERIU, Barcelona 1979, pp. 105-158.
- O. DE BOLÓS, *La formació del llenguatge botànic català*, dins «Estudis Romànics», XIII, Barcelona 1970.

- O. DE BOLÓS, J. VIGO, *Flora dels Països Catalans*, Barcelona 1984.
- R. FOLCH I GUILLÉN, *La vegetació dels Països Catalans*, Barcelona 1986.
- P. FONT I QUEER, *Plantas medicinales. El Dioscórides renovado*, Barcelona 1962.
- Id., *Iniciació a la Botànica. Morfologia externa*, 2^a ed., actualitzada a cura d'Oriol de Bolós, Barcelona 1979.
- P. GENNARI, *Flora medica sarda: descrizione delle piante medicinali che crescono spontanee in Sardegna*, Cagliari 1864.
- J. H. GREENBERG, *Research on language universals*, dins «*Annual Review of Anthropology*», IV, 1970, pp. 75-91.
- H. KUEN, *El dialecto de l'Alguer y su posicion en la historia de la lengua catalana*, dins «*Anuari de l'Oficina Romànica*», V, (1932), pp. 121 - 178; VII (1934), pp. 41 - 130.
- A. R. MARCHIONI, F. CALIÒ, *Le piante medicinali della Sardegna*, Cagliari 1989.
- W. MEYER-LÜBKE, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch (REW)*, Heidelberg 1972.
- F. MASCLANS, *Els noms vulgars de les plantes a les terres catalanes*, dins «*Institut d'Estudis Catalans: Arxiu de la Secció de Ciències*», XXIII, Barcelona 1954.
- Id., *Guia per a conèixer els arbres*, Barcelona 1972.
- Id., *Guia per a conèixer els arbusts i les lianes*, Barcelona 1973.
- Id., *Els noms de les plantes als Països Catalans*, Barcelona 1981.
- J. H. MORIS, *Flora Sardoia seu Historia plantarum in Sardinia et adjacentibus insulis vel sponte nascentium vel ad utilitatem latius excultarum*, 3 vols., Taurini 1837-1859.
- G. PAULIS, *I nomi popolari delle piante in Sardegna*, Sassari 1992.
- S. PIGNATTI, *Flora d'Italia*, 3 vols., Bologna 1982.
- P. ROLLA, *Flora popolare sarda*, Casale 1896.
- J. SANNA, *Diccionari català de l'Alguer*, L'Alguer 1988.
- I. P. SCHONFELDER, *La flora mediterranea*, Novara 1986.
- G. SPANO, *Vocabolariu Sardu-Italianu et Italianu-Sardu*, 2 vols., Cagliari 1851.
- M. L. WAGNER, *Dizionario Etimologico Sardo (DES)*, 3 vols., Cagliari 1978.

ABREVIATURES

- alg. = neologisme o bé arcaisme alguerès
 alg¹. = veu comuna al català i al castellà
 an. = anual
 arb. = arbust/arbre
 arc. = arcaisme
 b. = bulbós/osa

- com. = veu comuna a totes les àrees
 ll. = llatí
 lia. med. = lianosa medicinal
 med = herbàcia medicinal
 med.* = medicinal, o bé tòxica, segons l'estadi del fruit
 mort. = mortal
 ncol. = neologisme
 n. = nascut
 p. lia. = planta lianoide
 p. arb. = petit arbust
 p. ll. = planta llenyosa
 p. gr. = planta grassa
 p. riz. = planta rizomatososa
 pal. = palustre
 pret. = pretèrit català
 s. = sinònim
 subs. = subespècie
 top. = topònim
 tòx. = tòxica
 s. cat. = veu manlevada del sard al català, tal vegada préstec català sarditzat i tornat a l'alguerès en la forma originària
 var. = varietat
 ver. = verinosa
 vulg. = vulgar
 Al. = Alacant
 bal. = baleàric
 Barb. = Barbagia
 Bar. = Barcelona
 Camp. = Campidano
 Cast. = Castelló
 Fabra = *Diccionari General de la Llengua Catalana*
 Eiv. = Eivissa
 Gal. = Gallura
 Goc. = Goceano
 Log. = Logudoro
 Mall. = Mallorca
 Marg. = Marghine
 Men. = Menorca
 occ. = català occidental
 or. = català oriental
 Sass. = Sàsser
 Tarr. = Tarragona
 Tort. = Tortosa
 Val. = País Valencià

N. B.: pel que fa a l'alguerès, he emprat l'alfabet fonètic del *DCVB* (ALCOVER-MOLL, I, 1975, LXXIX-LXXX) adequat, en general, per a tota variant catalana.